Λούτσιο Μάγκρι: μια μοναδική φυσιογνωμία της ευρωπαϊκής αριστεράς

Ο Λούτσιο Μάγκρι ήταν μια μοναδική φυσιογνωμία για την ευρωπαϊκή αριστερά –ο μόνος σημαντικός επαναστάτης στοχαστής του καιρού του, η σκέψη του οποίου ήταν αδιαχώριστη από την πορεία των μαζικών κινημάτων των δεκαετιών στις οποίες έζησε. Ο θεωρητικός του συλλογισμός εδραζόταν πάντοτε στις πραγματικές δράσεις ή αδράνειες των εκμεταλλευομένων και των καταπιεσμένων. Αυτό ήταν φυσιολογικό στην γενιά του Γκράμσι, των πρώιμων Λούκατς και Κόρς, οι οποίοι ήταν μάρτυρες της Ρώσικης Επανάστασης. Την εποχή του ψυχρού πολέμου, όμως, όταν ο Μάγκρι μπήκε στην πολιτική, ήταν ουσιαστικά άγνωστο. Οι μεγάλοι μαρξιστές διανοούμενοι της περιόδου –Αντόρνο, Σάρτρ, Λεφέβρ, Αλτουσέρ και πολλοί άλλοι– ανέπτυξαν τις ιδέες τους έχοντας μεγάλη απόσταση από την κίνηση των μαζών. Μόνο ο ιταλικός κομμουνισμός επέτρεψε, για μια περίοδο, την κλασική σύνδεση μεταξύ πρωτότυπης θεωρίας και οργανωμένης πρακτικής εντός του πλαισίου ενός μαζικού κόμματος. Για μια δεκαετία, ο Μάγκρι άδραξε την πολιτική ευκαιρία που του προσφέρθηκε, πριν το ΚΚΙ άρει την εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του. Συνειδητοποίησε ποτέ το ΚΚΙ τι έχασε πράττοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο; Μια μέρα στη Μπιέλα, όταν ήταν ακόμη νέος εκπαιδευόμενος, αφού είχαν περάσει ένα βράδυ επεξεργαζόμενοι από κοινού έναν λόγο που θα δινόταν από τον ανωτερό του, Ενρίκο Μπερλινγκουέρ –πριν γίνει ηγέτης του κόμματος– του είπε: «Μάγκρι, θα πρέπει ακόμα να μάθεις πως στην πολιτική είναι αναγκαίο να διαθέτει κανείς το σθένος της κοινοτοπίας». Τέτοια ήταν η αυτοσυνειδησία της γραφειοκρατίας στην μεγαλύτερή της διαύγεια. Ο Μάγκρι διέθετε ένα διαφορετικού είδους πολιτικό σθένος: το σθένος που ο Γκράμσι επέδειξε στα *Τετράδια της Φυλακής* τα οποία δεν εγκλωβίστηκαν σε κανενός είδους κομματική γραφειοκρατία.

Γεννημένος το 1932, μεγάλωσε μέχρι το 1939 ως μοναχοπαίδι στη λιβυκή έρημο, όπου ο πατέρας του ήταν σμήναρχος στην ιταλική πολεμική αεροπορία. Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Λούτσιο Μάγκρι ανέπτυξε μια μοναδική προσωπικότητα. Από άποψη εμφάνισης ήταν τόσο εκθαμβωτικός όσο οποιοσδήποτε κινηματογραφικός αστέρας της περιόδου –αθλητική σωματοδομή, τετράγωνο θεληματικό πιγούνι, συμμετρικά χαρακτηριστικά, ξανθά μαλλιά με άδειους κροτάφους, βαθιά σπινθηροβόλα μπλε μάτια, πλατύ χαμόγελο, μεγάλα, τέλεια

δόντια– και στο ντύσιμό του επιμελώς ατημέλητος -- είχε την εικόνα του εντυπωσιακά ευπαρουσίαστου και "ανεπίσημα" κομψού. Δεξιοτέχνης στο σκάκι και το πόκερ και πρώτης τάξεως μάγειρας, είχε όλα τα πλεονεκτήματα του πολύπειρου άντρα που έλκει τον θαυμασμό του αντίθετου φύλου. Αλλά υπήρχε πάνω του κάτι πολύ σοβαρό και απόμακρο, ακόμη και ασαφές, για να εκπληρωθεί

ο ρόλος. Στερούνταν την εύκολη ευθυμία των περισσότερων Ιταλών. Αιχμηρή παρά εκλεπτυσμένη, η μεταλλική του φωνή ήταν πιο κοντά σε αυτή ενός καυστικού παιδαγωγού από ό, τι ενός σαγηνευτή. Οι συγγραφείς του ήταν οι Λέρμοντοφ, Φιτζέραλντ, Τζόφεφ Ροθ, ο Τολστόι του Πατρός Σέργιου. Επίσης του άρεσαν και συγγραφείς με πιο ανάλαφρο ύφος, όπως ο Π. Τζ. Γουντχάουζ (η επιρροή του δανδικού στυλ είναι εμφανής εδω). Κάποια στιγμή όταν βρέθηκε στο Λονδίνο, είπε ότι το Ξενοδοχείο Savoy δεν μπορούσε πλέον να βράσει ένα αυγό για να ικανοποιήσει τον Τζίβες, μιμούμενος το ύφος του Γουντχάουζ. Αυτά δεν ήταν τα συνήθη γούστα ενός αγωνιστή ή ενός υψηλόβαθμου στελέχους του ιταλικού κομμουνισμού. Η αντίφαση στη διαδρομή και την προσωπικότητα του Μάγκρι έγκειται στο ότι, όσο βαθιά συνδεδεμένος και να ήταν με τις κοινωνικές συγκρούσεις στη χώρα του, άλλο τόσο ήταν, την ίδια στιγμή, αποστασιοποιημένος από αυτές, σε στυλ και χαρακτήρα, από ό, τι οποιοσδήποτε άλλος από τους σύγχρονούς του. Δεν διέθετε καμιά μορφή λαϊκιστικής ευαισθησίας, έδειχνε μικρή ανοχή στις κοινοτοπίες κάθε είδους και είχε έναν τρόπο συμπεριφοράς ο οποίος μπορούσε να είναι ψυχρός και απόμακρος ή απότομος. Αλλά οι νόμοι της κίνησης οποιασδήποτε ριζοσπαστικής πολιτικής ήρθαν --και μόνο από εκεί θα μπορούσαν να έρθουν-- από τις μάζες, κι αυτό που προσέφερε στις υπό διακύβευση στρατηγικές και στις εξεγέρσεις τους ενάντια στην καθεστηκυία τάξη ήταν μια σπάνια, από την άποψη της αναλυτικής έντασης και πάθους, σκέψη.

Η βάση αυτού του παράδοξου έχει να κάνει με την εμπειρία του εκτός του ΚΚΙ. Μεγαλωμένος σε μια συμβατική στρατιωτική οικογένεια, με μια σύντομη περίοδο ενήλικης θρησκευτικής πίστης, μετείχε στο Μπέργκαμο, μια από τις πιο «θερμές» περιοχές υπέρ της χριστιανοδημοκρατίας στην Ιταλία, σε μια από τις οργανώσεις της χριστιανοδημοκρατικής νεολαίας, ενώ ήταν ακόμη στο σχολείο και ενεργός στην αριστερή της πτέρυγα. Την παράτησε όταν ο δημοφιλής αρχηγός της Τζουζέπε Ντοσέτι ηττήθηκε εντός του κόμματος και παραιτήθηκε από αυτό. Μαζί με άλλους νεαρούς χριστιανοδημοκράτες της ίδιας στρατολόγησης, ήρθε τότε σε επαφή με το ΚΚΙ, εργαζόμενος σε ένα ανεξάρτητο περιοδικό Καθολικών κομμουνιστικών ιδεών, το *Il Dibatitto Politico*. Σε ηλικία 24 ετών μπήκε στο ΚΚΙ. Η συμμετοχή του στις γραμμές των κομμουνιστών που στρατολογήθηκαν αμέσως μετά το 20^{ο} συνέδριο του ΚΚΣΕ και την ουγγρική εξέγερση, συνοδευόταν από μια πιο ανοιχτή οπτική σε σχέση με ό, τι συνηθιζόταν στις γενιές των αγωνιστών του μεσοπολέμου ή της Αντίστασης. Ταξιδεύοντας στο φεστιβάλ νεολαίας της Μόσχας, τον επόμενο χρόνο, διάβαζε Τρότσκι στο πλοίο για την Οδησσό. Η πρώτη του σημαντική συμβολή στον τύπο του κόμματος, στο τέλος του 1958, ήταν ένα δοκίμιο το οποίο προειδοποιούσε έναντι της απόρριψης του Γκολισμού ως ενός καθεστώτος απολύτως αντιδραστικού ή προσκολλημένου στο παρελθόν παρά ως μιας δύναμης ικανής για τον εκσυγχρονισμό του γαλλικού καπιταλισμού . Τον Μάρτιο του 1962 το Ινστιτούτο Γκράμσι διοργάνωσε ένα σημαντικό συνέδριο στην Ρώμη με θέμα «Τις τάσεις του ιταλικού Νέο-καπιταλισμού». Εκεί ο Μάγκρι υποστήριξε πως η Ιταλία συνολικά δεν μπορούσε πλέον να θεωρείται καθυστερημένη καπιταλιστική κοινωνία, όπου έπρεπε να πραγματοποιηθεί η δημοκρατική επανάσταση –ούτε λόγος για κάποια σοσιαλιστική–, μολονότι υπήρχαν ίσως περιοχές όπου αυτό ίσχυε• αντίθετα, οι νέες αντιφάσεις της προηγμένης καπιταλιστικής κοινωνίας ήταν ήδη ενεργές, κι αυτό απαιτούσε μια διαφορετική στρατηγική από το κόμμα .

Μια μείζων ιστορική ανασημασιοδότηση του επαναστατικού κόμματος σηματοδότησε την είσοδό του στο καινοτόμο θεωρητικό περιοδικό του ΚΚΙ, το *Critica Marxista*, το οποίο επιμελούταν τότε ένας σύντροφος με ανεξάρτητο πνεύμα, ο Ρομάνο Λέντα . Αμέσως μετά μεταφέρθηκε από την Λομβαρδία στο κεντρικό πολιτικό γραφείο του Κόμματος στην Ρώμη, δουλεύοντας στο τμήμα των μαζικών οργανώσεων υπό τη στρατηγική φιγούρα του Τζόρτζιο Αμέντολα, του ισχυρού και αυταρχικού ηγέτη της δεξιάς πτέρυγας του ιταλικού κομμουνισμού. Ένα χρόνο αργότερα, ο Αμέντολα ανακοίνωσε στο *Rinascita* ότι, στο βαθμό που ούτε οι κομμουνιστικές ούτε οι σοσιαλδημοκρατικές παραδόσεις είχαν κατορθώσει την επίτευξη του σοσιαλισμού, τα δύο κινήματα έπρεπε να συγχωνευθούν σε ένα νέο εργατικό κόμμα στην Ιταλία. Ακολούθησε μια διαπρύσια συζήτηση, στην οποία η πιο ουσιαστική εξ αριστερών απάντηση στον Αμέντολα δόθηκε από τον Μάγκρι, την οποία η ηγεσία του ΚΚΙ διέκοψε άμεσα . Εντός των επόμενων μηνών, η σύγκρουση αναζωπυρώθηκε από τον Μάγκρι, με μια οξεία κριτική για τους περιορισμούς των εμπειριών του Λαϊκού Μετώπου της δεκαετίας του 1930 οι οποίες λειτουργούσαν ως ιδεολογικό επικάλυμμα για την επίσημη γραμμή του κόμματος την περίοδο αυτήν . Οι προσωπικές του σχέσεις με τον Αμέντολα, εν τούτοις, παρέμειναν καλές, έως ότου αυτός πέτυχε να παρεισαγάγει ένα τμήμα ενός εγγράφου σε ένα λόγο που είχε γράψει και που εκφωνήθηκε από τον Λόνγκο, τον Γενικό Γραμματέα του Κόμματος. «Δεν θα ξεγελάσεις τους μεγαλύτερούς σου ξανά», του είπε ο Αμέντολα. «Δεν δεσμευόμαστε από τον αστικό νόμο εδώ». Για τιμωρία τοποθετήθηκε στον πάγο, χωρίς να του δίνεται κάποια εργασία με αποτέλεσμα να περιθωριοποιηθεί. Μετά από τρεις μήνες είπε στον Αμέντολα πως στα 35 ήταν πολύ νεαρός για να είναι συνταξιούχος και ζήτησε οποιαδήποτε δουλειά που το κόμμα θα μπορούσε να του αναθέσει, ως τρίτος βοηθός γραμματέα στην περιφέρεια της Σικελίας ή οπουδήποτε αλλού θα μπορούσε να υποβιβαστεί – για να πάρει την απότομη απάντηση: «Όχι, εάν το κάνουμε μπορεί γρήγορα να καταλήξεις γραμματέας του Παλέρμο. Πρέπει να μάθεις να πειθαρχείς».

Έξοδος από το Κόμμα

Ένα χρόνο αργότερα, έγινε η έκρηξη του ιταλικού 1968 στους κόλπους των νέων εργατών και των φοιτητών, και ακολουθήθηκε από την ακόμη μεγαλύτερη γαλλική εξέγερση. Όταν ο Αμέντολα αποκήρυξε αυτό το οποίο θεώρησε ως επανεμφάνιση της μαύρης σημαίας του αναρχισμού, ο Μάγκρι για άλλη μια φόρα έγραψε την πιο ισχυρή ανταπάντηση στο *Rinascita* και αμέσως μετά μια νηφάλια, οξυδερκή κριτική για το ρόλο του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος στην αναταραχή, υπό τον τίτλο *Considerazioni sui Fatti di Maggio* (Σκέψεις για τα γεγονότα του Μαΐου). Για μια δεκαετία είχε υποστηρίξει εντός του ΚΚΙ τόσο ότι ο καπιταλισμός εκσυγχρονιζόταν καθαυτός με τρόπους που το Κόμμα αγνοούσε, όσο και ότι, εξελισσόμενος κατά τους παραπάνω τρόπους, παρήγε νέες ανάγκες και δυνάμεις εξέγερσης εναντίον του, που απαιτούσαν μια πιο τολμηρή και ριζοσπαστική στρατηγική από ό, τι οποιαδήποτε ξαναζεσταμένη εκδοχή της πολιτικής του Λαϊκού Μετώπου. Στα τέλη του 1969 η ηγεσία του ΚΚΙ, συγχυσμένη από τις συνεχιζόμενες αναταραχές στα εργοστάσια και τα πανεπιστήμια,

καθώς το ιταλικό «θερμό φθινόπωρο» συνεχιζόταν, εκκαθάρισε την αριστερά που είχε σχηματιστεί γύρω από το μόλις δημιουργημένο περιοδικό *Il Manifesto*, όταν το τελευταίο δημοσίευσε ως κύριο άρθρο του το κείμενο του Μάγκρι για την «ομαλοποίηση» του Χούσακ στην Τσεχοσλοβακία, υπό τον τίτλο «Η Πράγα είναι Μόνη».

Για περισσότερο από μια δεκαετία, ο Μάγκρι είχε εργαστεί στα κομβικά πόστα μιας οργάνωσης με πάνω από δύο εκατομμύρια μέλη, στο μεγαλύτερο κομμουνιστικό κόμμα της Ευρώπης, σε στενή επαφή με την ηγεσία του, αλλά ποτέ ως μέλος της. Ουσιαστικά αποπέμφθηκε, μαζί με την υπόλοιπη ομάδα του *Manifesto* –Ροσάνα Ροσάντα, Λουίτζι Πιντόρ, Άλντο Νατόλι, Μάσιμο Καπράρα, Λουτσιάνα Καστελίνα– για την κριτική που ασκούσε ως προς την ανικανότητα του κόμματος να ανταποκριθεί δημιουργικά σε ένα μαζικό κύμα διαμαρτυρίας το οποίο, για πρώτη φορά από την εποχή του πολέμου, ξέφυγε από τις κατευθυντήριες οδηγίες του ΚΚΙ. Η έξοδος από το κόμμα δεν ήταν ποτέ στις προθέσεις τους. Αλλά υπολόγισαν λάθος, τοποθετώντας το περιοδικό τους στο Μπάρι με ένα μικρό εκτυπωτή και διανέμοντάς το όχι σε βιβλιοπωλεία –όπως

οραματίζονταν– αλλά σε πάγκους εφημεριδοπωλών. Καθώς αυτό πουλούσε γρήγορα 50.000 αντίτυπα, επέτρεπε στην ηγεσία του ΚΚΙ να το αντιμετωπίζει ως φραξιονιστική εφημερίδα. Την εκκαθάριση πυροδότησε αποκήρυξη του κεντρικού άρθρου για την Τσεχία από την *Pravda*, γεγονός που έκανε την ηγεσία του κόμματος να φοβάται ότι, αν δεν λάμβανε πειθαρχικά μέτρα ενάντια στο *Manifesto*, η Μόσχα θα καλλιεργούσε στο ΚΚΙ μια σοβιετόφιλη τάση. Αλλά εν μέσω της ευφορίας της φοιτητικής εξέγερσης και του θερμού φθινοπώρου των εργατών, η ομάδα δεν δείλιασε, μετατρέποντας το έντυπο από μηναίο σε καθημερινό το 1971, κατεβάζοντας υποψήφιους στις εθνικές εκλογές του 1972 και ιδρύοντας από κοινού ένα κόμμα διαφωνούντων σοσιαλιστών το 1974, το Κόμμα της Προλεταριακής Ενότητας.

Με αυτήν την κίνηση, η ομάδα του *Manifesto* ήρθε πολύ γρήγορα αντιμέτωπη τόσο με δικούς της περιορισμούς όσο και με τον χαρακτήρα της εξέγερσης, στις ενέργειες της οποίας είχε βασιστεί η δημιουργία του. Κανένας δεν είχε οποιαδήποτε πραγματική εμπειρία μαζικής οργάνωσης. Ο Μάγκρι είχε εργαστεί στον κεντρικό μηχανισμό, η Ροσάντα είχε την χρέωση των πολιτιστικών ζητημάτων στο Κόμμα, ο Πιντόρ ήταν ένας θαυμάσιος δημοσιογράφος. Είχαν πολλά να μάθουν. Ο Μάγκρι υποβλήθηκε στον πιο δραστικό μετασχηματισμό, υπηρετώντας ως ηγέτης του Κόμματος της Προλεταριακής Ενότητας για εννέα χρόνια στο κοινοβούλιο και ως γενικός γραμματέας, διασχίζοντας τη χώρα από τη μια άκρη στην άλλη, στήνοντας παραρτήματα, διοργανώνοντας διασκέψεις, συντάσσοντας αναφορές, διοργανώνοντας συνέδρια. Αλλά το Κόμμα ποτέ δεν πήρε περισσότερες από 500.000 ψήφους και οι ελπίδες του για τη σύγκλιση ενός νέου αριστερού μετώπου στην Ιταλία θεμελιώθηκαν στην βάση του βαθιού πολιτισμικού χάσματος που χώριζε την ομάδα του *Manifesto*. Γι΄ αυτούς το ΚΚΙ, παρά τις πολιτικές του λοξοδρομήσεις (από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 το Κόμμα υπό τον Μπερλινγκουέρ είχε καταπιαστεί με τον ατελέσφορο ιστορικό συμβιβασμό με τη χριστιανοδημοκρατία) παρέμενε μια αναντικατάστατη εμπειρία και αναφορά, ενώ οι περισσότερες από τις επαναστατικές ομάδες που αναδύθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960 ήταν ανυποχώρητα

εχθρικές στο Κόμμα και περιφρονητικές για την κληρονομιά του. Οι εντάσεις μεταξύ των γενεών και οι ευαισθησίες τελικά διέσπασαν την ίδια την ομάδα του *Manifesto*, την ημερήσια εφημερίδα και το κόμμα –η Ροσάντα και ο Πιντόρ• ο Μάγκρι και η Καστελίνα– τράβηξαν διαφορετικούς δρόμους. Αλλά όταν προέκυψε η τελευταία έκφραση της μαζικής πολιτικής, η οποία ήταν συνδεδεμένη τις στιγμές της διαμόρφωσής της με το ειρηνιστικό κίνημα των αρχών της δεκαετίας του 1980, ενώθηκαν –οι Ιταλικές διαδηλώσεις ήταν οι μεγαλύτερες στην Ευρώπη. Ο Μάγκρι αποκρίθηκε με έναν από τους πιο διαυγείς πολιτικούς στοχασμούς αυτού του κινήματος, αλλά και σχετικά με αυτά που το κίνημα παρήγαγε .

Μέχρι εκείνη τη στιγμή, ήταν αδύνατο για τον Μπερλινγκουέρ να συνεχίσει την ανωφελή επιδίωξη του ιστορικού συμβιβασμού, οπότε το ΚΚΙ εστίασε εκ νέου την προσοχή του στους αγώνες των εργατών. Σε αυτές τις συνθήκες, η συμφιλίωση ήταν εφικτή και το 1984 το Κόμμα της Προλεταριακής Ενότητας αποφάσισε την προσχώρηση στο ΚΚΙ. Τώρα, για πρώτη φορά, ο Μάγκρι εισερχόταν στα ηγετικά σώματα. Η άποψή του για τον Μπερλινγκουέρ ήταν ένα μείγμα σεβασμού αλλά και κριτικής. Ένας πολιτικός περιορισμένης φαντασίας, από την προαγωγή του οποίου στον μηχανισμό προσδοκούσαν λίγα, είχε κερδίσει κύρος από την εκλογική επιτυχία του κόμματος το 1976, όταν πέτυχε τα υψηλότερα ποσοστά του, περίπου το 35%, εξαιτίας της σχετικής ανοικτότητάς του σε ζητήματα σεξουαλικής ανισότητας και περιβάλλοντος και της προσωπικής του μετριοπάθειας και εντιμότητας. Στις αρχές της δεκαετίας του 80, πραγματοποιούσε μια στροφή στην οποία λίγοι από τους συναδέλφους του πίστευαν αρκετά. Ο δραματικός του θάνατος το 1984 -κατέρρευσε ενώ εκφωνούσε λόγο σε ένα μπαλκόνι στην Πάντοβα-, αποτελούσε στα μάτια του Μάγκρι μια πολιτική καταστροφή. Θα έκανε λόγο για τέσσερα πλήγματα θεϊκής δυσμένειας: το θάνατο του Λένιν όταν αναθεωρούσε τις απόψεις του για την αγροτιά, του Γκράμσι όταν η Κομιντέρν υιοθετούσε το λαϊκό μέτωπο, του Τολιάτι όταν υπέγραφε τη συμφωνία της Γιάλτας και του Μπερλινγκουέρ τη στιγμή της στροφής του προς στον κοινωνικό αγώνα και την αλληλεγγύη. Διότι ως την στιγμή του θανάτου του, η δημοτικότητα και το κύρος του Μπερλινγκουέρ στην Ιταλία ήταν τεράστια, εξαιτίας της αντίθεσης της εικόνας του και αυτής των Κράξι, Αντρεότι, Φορλάνι και άλλων κυβερνητών της περιόδου αυτής. Η γιγάντια λαϊκή διαδήλωση στην κηδεία του ξεπέρασε ακόμη και αυτή του Τολιάτι, στην οργάνωση της οποίας είχε βοηθήσει και ο Μάγκρι. Τα πλήθη ήταν τόσο δύσκολο να ελεγχθούν που ο Μπρέζνιεφ σπρώχτηκε και σχεδόν έπεσε στο συνωστισμό, συνεχίζοντας να αναφωνεί «επανάσταση, επανάσταση», έκπληκτος από την εμπειρία της πορείας η οποία δεν ήταν μια στρατιωτική παρέλαση στην Κόκκινη Πλατεία.

Μετά τον θάνατο του Μπερλινγκουέρ, το ΚΚΙ άρχισε να αποδυναμώνεται. Πέρα από την άσκοπη μετριοπάθεια της πολιτικής του γραμμής ή την έλλειψη της ανανέωσης στην εσωτερική του δομή, αυτό που άλλαξε ήταν η κοινωνική του βάση, καθώς οι γενιές περνούσαν και το κόμμα μετασχηματιζόταν από την πολύχρονη διαφθορά των αξιωματούχων του. Αυτοί που είχαν γνωρίσει την Αντίσταση πέθαιναν ο ένας μετά τον άλλον, οι εργάτες λιγόστευαν, τα υψηλόβαθμα στελέχη του ήταν πλέον ως επί το πλείστον αυτάρεσκοι περιφερειακοί ή δημοτικοί αντιπρόσωποι, εμπλεκόμενοι σε αμφιλεγόμενες τοπικές συμμαχίες ή ηγούμενοι κορπορατιστικών εγχειρημάτων. Εάν ήταν τώρα

εφικτό, καθώς στο παρελθόν δεν ήταν, να προσφέρει κανείς εναλλακτικές προτάσεις στα συνέδρια του κόμματος –και ήταν πολλοί οι αμήχανοι σε σχέση με ό,τι συνέβαινε στο ΚΚΙ– ήταν απούσα οποιαδήποτε σταθερή αντιπολίτευση στην δεξιόστροφη κατεύθυνση του. Αυτή η αντιπολίτευση έπρεπε να είχε προκύψει από τον ιστορικό αντίπαλο του Αμέντολα, τον Πιέτρο Ινγκράο –επικεφαλής της αριστεράς στην ηγεσία του ΚΚΙ κατά τη δεκαετία του 1960– που επέζησε αυτού, και ακόμη απολάμβανε μεγάλο κύρος μεταξύ των αγωνιστών εντός του κόμματος. Αλλά, παρά το ότι ήταν απολύτως έντιμος και ακέραιος, ο Ινγκράο δεν διέθετε αποφασιστικό χαρακτήρα. Αν και αναζητούσε την επευφημία, φοβόταν την ανάληψη ευθυνών.

Ενώ φαινόταν να συμβολίζει την αριστερή γραμμή, αυτός διαρκώς αποτύγχανε να συνδυάσει τα λόγια με τις πράξεις όταν προέκυπτε κρίσιμη κατάσταση στο εσωκομματικό πεδίο. Το 1969, αν και βρισκόταν κοντά στην ομάδα του Manifesto, δεν τους υποστήριξε όταν εκδιώχθηκαν. Είκοσι χρόνια αργότερα, όταν ο νέος αρχηγός του ΚΚΙ, Οτσέτο, αποφάσισε να απαλείψει το όνομα και την φύση του κόμματος ουσιαστικά εν μια νυκτί, ο Ινγκράο, αφού υπέγραψε ένα ψήφισμα ενάντια στην διάλυση του Κόμματος το 1991, παρέμεινε στον εναπομείναντα σχηματισμό υπό την διεύθυνση του Οτσέτο, ενώ ο τελευταίος σύντομα θα εγκατάλειπε ακόμη και τον αυτοπροσδιορισμό «αριστερά» ως αναχρονιστικό φορτίο.

Η τελευταία στιγμή του ΚΚΙ ήταν το 1991 στο Ρίμινι. Το ένα τρίτο των αντιπροσώπων στο τελευταίο του αυτό συνέδριο ψήφισαν ενάντια στην διάλυσή του. Από αυτήν την αντίθεση προέκυψε ο σχηματισμός μιας διάδοχης οργάνωσης, της Κομμουνιστικής Επανίδρυσης . Όταν ο πρώτος του Γενικός Γραμματέας παραιτήθηκε, ο Μάγκρι θα μπορούσε να γίνει ο ηγέτης του. Αλλά η ολική μεταμόρφωση και διάσπαση του ΚΚΙ υπήρξε πολύ μεγάλη καταστροφή. Το 1991 το ΙΚΚ είχε 1.400.000 μέλη. Οι 800.000 εξ αυτών δεν μετείχαν σε καμιά από τις δύο πλευρές της διάσπασης. Η περίοδος της μαζικής πολιτικής έπαιρνε τέλος. Έως το 1993, ο Μάγκρι ήταν αρκετά σκεπτικός για το μέλλον της Επανίδρυσης, για την οποία ήταν ακόμη αναγκασμένος να σκέφτεται αν ήταν το σωστό πρόσωπο για να ηγηθεί. Δύο χρόνια αργότερα, όταν η ΚΕ αρνήθηκε να υποστηρίξει την κυβέρνηση Ντίνι, ο ίδιος παρενέβαινε ταυτόχρονα για να αποτρέψει μια νίκη του Μπερλουσκόνι στις εκλογές, και στο τέλος την εγκατέλειψε και αποσύρθηκε από την δημόσια δράση . Αλλά δεν ήταν η τελική του πράξη. Στην αυγή της νέας χιλιετίας αναβίωσε το περιοδικό του οποίου υπήρξε ο ιδρυτής τριάντα χρόνια πριν, αυτήν την φορά

ανασυντάσσοντας διαφορετικές τάσεις της αριστεράς υπό ένα οικουμενικό πνεύμα, για να αντιμετωπίσει τις πραγματικότητες μιας νέας εποχής καπιταλιστικής υπεροχής, μονοπολικής ηγεμονίας και κατακερματισμένης αντίστασης, και για να αναπτύξει ένα σχέδιο ικανό για την υπέρβασή τους.

Σε αυτό προσέφερε ανεκτίμητα δώρα την πολιτική οξυδέρκεια και τη λογική της σύνθεσης, επενδύοντας το εγχείρημα με μια ευρεία διεθνή οπτική όσο ποτέ άλλοτε. Όμως, η αναλυτική ικανότητα δεν ήταν πότε επαρκές στοιχείο γι΄ αυτόν. Ο σκοπός του περιοδικού ήταν να βοηθήσει στην επεξεργασία μιας προγραμματικής εναλλακτικής στο δυσοίωνο καθεστώς Ωστόσο τα

«προγράμματα αναπτύσσονται πραγματικά μόνο δια μέσου των κοινωνικών και πολιτικών αγώνων στους οποίους μπορούν να προσφέρουν συνοχή και όραμα». Όταν κατέστη σαφές ότι αυτοί εξέλειπαν –στην Ιταλία και πέρα από αυτή– ο Μάγκρι έκλεισε το περιοδικό που είχε επανιδρύσει στο τέλος του 2004, εξαιτίας καθώς δεν υπήρχε πλέον ένα κίνημα με το οποίο θα μπορούσε να συνδεθεί. Το έκανε με μια έξοχη κατακλείδα –ένα διαυγές πανόραμα του οικονομικού και πολιτικού σκηνικού του κόσμου ένα χρόνο μετά την εισβολή στο Ιράκ και με έναν αποχαιρετισμό, με την ελπίδα πως ένα απελευθερωτικό όραμα ενδέχεται να ξαναφτιαχτεί . Οι άμεσες αιτίες για την απόφασή του ήταν ο μυωπικός τακτικισμός των διάφορων συνιστωσών της ιταλικής αριστεράς και η αναπάντεχη αποκοπή από προγενέστερες αρχές του επαναστατικού της παρελθόντος. Ο αποφασιστικός λόγος όμως είχε να κάνει με την αδιάλλακτη συνέπεια με τον εαυτό του. Η ενότητα θεωρίας και πράξης, η λυδία λίθος του ιστορικού υλισμού, είχε από καιρό εκλείψει στο πλαίσιο του Δυτικού Μαρξισμού. Ο Μάγκρι ήταν η ετερόδοξη εξαίρεση: έζησε με αυτό και θα πέθαινε από αυτό. Η πολιτική σκέψη χωρίς ένα «πραγματικό κίνημα» να την καθοδηγεί, δεν μπορούσε να είναι γόνιμη.

Αντινομίες

Είχε απομείνει μόνο ένα καθήκον. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του, αποκομμένος από τους λαϊκούς αγώνες που αποτελούσαν το αποκλειστικό υπόβαθρο της σκέψης του, ολοκλήρωσε, σε μια τραγική προσωπική κατάσταση, το μοναδικό χρονικό της κομμουνιστικής εμπειρίας στην Ιταλία και των συνεπειών της στον υπόλοιπο κόσμο, διανοητικά αντάξιο αυτής. Το έργο αυτό το αντιλαμβανόταν ως ένα ενθύμημα για τις μελλοντικές γενιές. Στα χρόνια που προηγήθηκαν, παραθέτοντας τον Έρικ Χομπσμπάουμ, είχε ολοένα και περισσότερο εντυπωσιαστεί από την κατάρρευση των βασικών ηθικών στηριγμάτων του καπιταλισμού –οικογένεια, σχολείο, εκκλησία, στρατός– και τον βαθμό της πολιτισμικής αποσύνθεσης που ακολούθησε την κατάρρευση αυτή. Η «μητέρα όλων των μεταρρυθμίσεων», είχε υποστηρίξει, θα ήταν ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα που θα εναρμονιζόταν με την εποχή όπου ορισμένες από τις παραδοσιακές συσχετίσεις μεταξύ της ηλικίας και της γνώσης θα αντιστρέφονταν• οι νέοι, θεραπεύοντας τα κενά μεταξύ της τεχνικής και της επιστήμης, θα προπορεύονται των μεγαλύτερων τους, όχι διδασκόμενοι αλλά διδάσκοντάς τους. Ο Μάγκρι, που δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει υπολογιστή και μετά βίας άγγιζε γραφομηχανή, ενώ έγραφε τα πάντα με το χέρι, ήταν ο ίδιος ένα παράδειγμα αυτού του σκεπτικού. Ωστόσο, ορισμένα είδη διδασκαλίας θα μπορούσαν να μεταδοθούν, όπως και πριν, αποκλειστικά προς την "συνήθη" κατεύθυνση.

Ακολουθώντας τον κανόνα των επαναστατών μιας προγενέστερης περιόδου, οι τρόποι του Μάγκρι ήταν το άρθρο, ο λόγος, ο απολογισμός, το ψήφισμα, η πολεμική. Τα βιβλία ήταν συγκριτικά σπάνια σε αυτήν την παράδοση. Ο Μαρξ εξέδωσε μόνο δύο όσο ζούσε κι ο Λένιν τέσσερα. Το *The Tailor of Ulm*, με τον υπότιτλο στα ιταλικά «Μια πιθανή ιστορία του ΚΚΙ», και στα αγγλικά, κατόπιν απαίτησης

του, «Ο Κομμουνισμός στον 20ο αιώνα», είναι ένα πολυεπίπεδο βιβλίο. Νηφάλιο και ισορροπημένο, αλάνθαστο στην ιστορική του ευφυΐα, επίσης συνιστά έργο καυστικού προσωπικού αναστοχασμού και πολιτικής φαντασίας. Η αφήγηση εκτυλίσσεται από το 1944 έως το 1991, καλύπτοντας την ιστορία του ΚΚΙ από την αναγέννησή του στο τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου ως τη διάλυσή του στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου, και αντιπαραβάλλεται στην ευρύτερη πορεία του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος.

Ο συγκερασμός μεταξύ των δύο επιπέδων (εθνικό και διεθνές) εμφανίζει κάποια προβλήματα. Κανένας συγγραφέας δεν διαφεύγει των τοπικών περιορισμών. Πολιτισμικά, ο Μάγκρι περιορίζεται στα ιταλικά και τα γαλλικά ως γλώσσες που μιλά με ευχέρεια. Πολιτικά, όπως οι περισσότεροι κομμουνιστές στην Ευρώπη, ήταν πολύ περισσότερο εξοικειωμένος με την Ρώσικη παρά με την Κινέζικη Επανάσταση και η πραγμάτευσή του για την καθεμία άνιση –έτεινε ιδιαίτερα στο να απαλλάξει τον Στάλιν από οποιαδήποτε ευθύνη για το ξεκίνημα του ψυχρού πολέμου και στο να μετριάσει τα "κακώς κείμενα" της πολιτισμικής επανάστασης που προωθήθηκε από το Μάο, αλλά δίνοντας απόλυτη και ακριβή βαρύτητα, όπως πολύ σπάνια γίνεται από οποιοδήποτε «στρατόπεδο» σήμερα, στις ολέθριες συνέπειες της σινοσοβιετικής ρήξης για όλα όσα ακολούθησαν. Για την Ιταλία, η αντιμετώπιση του Ιστορικού Συμβιβασμού από το Μάγκρι, αν και κριτική, αποφεύγει να καταλήξει στο προφανές συμπέρασμα πως ο συμβιβασμός ήταν υπεύθυνος, όχι μόνο για τα «Γκρίζα Χρόνια» της κρατικής και της αντικρατικής τρομοκρατίας, αλλά και για την άβυσσο που αυτός παγίωσε μεταξύ της κυρίαρχης κουλτούρας του Ιταλικού Κομμουνισμού και των μεταλλαγμένων μορφών ετερόδοξης

κουλτούρας των νεότερων γενεών η οποία μπορούσε να είναι ταυτόχρονα ριζοσπαστικά εχθρική στον καπιταλισμό και ενίοτε συμβατή με αυτόν: ένα σχίσμα το οποίο είχε άμεσες επιπτώσεις στις τάξεις του ίδιου του *Manifesto*. Η θεμελιώδης πίστη στο κομμουνιστικό κίνημα ως "συλλογική πατρίδα, δεν αντιμετωπίστηκε αυτοκριτικά (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έπρεπε και να εγκαταλειφθεί). Από το σημείο αυτό πηγάζουν οι αντιφάσεις του βιβλίου. Αυτά μόλις και μετά βίας μετριάζουν τα πλεονεκτήματα του βιβλίου συνολικά, στο οποίο ο Μάγκρι κατάφερε να συνενώσει όλα τα θέματα που απασχόλησαν τα προγενέστερα γραπτά του σε μια μοναδική, όσο και συναρπαστική αφήγηση των τρόπων μέσω των οποίων ένα μαζικό κόμμα αναδύθηκε και παρήκμασε, εν μέσω αλλαγών στην κοινωνική και οικονομική δομή, διακυμάνσεων του κοινωνικού και πολιτικού αγώνα, ιδεολογικών και διεθνών συγκρούσεων, έως ότου η ορμή του εξαντληθεί. Θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί η πανωλεθρία; Ο Μάγκρι εισηγείται ότι θα μπορούσε. Το βιβλίο τελειώνει με ένα κείμενο του Μάγκρι που είχε συντάχτηκε το 1987, πριν την κατάρρευση του κόμματος, ως ένδειξη του είδους της διαθέσιμης εναλλακτικής. Ήδη από τότε, ωστόσο, η αντικειμενική συνθήκη από την οποία η σκέψη του εξαρτιόταν είχε εκλείψει. Οι προγραμματικές ιδέες χωρίς τις λαϊκές δυνάμεις πίσω τους, όπως αυτός πάντοτε πίστευε, συνιστούσαν κενό γράμμα. Σ΄ολόκληρη τη ζωή του υποστήριζε την αναγκαιότητα της στρατηγικής• χωρίς στρατό όμως, δεν μπορούσε να υπάρξει κανενός είδους στρατηγική με περιεχόμενο.

Ο ιταλικός κομμουνισμός ήταν τμήμα της ιστορίας του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, η οποία

έδωσε και τον τίτλο στο βιβλίο του. Μισό αιώνα νωρίτερα, ο Μπρέχτ είχε γράψει το ποίημα του για τον Ράφτη του Ουλμ, ο οποίος υποστήριζε ότι μπορούσε να πετάξει και τελικά σκοτώθηκε πέφτοντας από ένα καθεδρικό ναό, παρατηρώντας πώς τα ανθρώπινα όντα τελικά μαθαίνουν να κινούνται δια μέσου του αέρα. Μετά το 1989, ο Ινγκράο παρέθεσε το ποίημα ως παρηγοριά για την αποτυχία του κομμουνισμού. Ο Μάγκρι παραθέτει την δική του ανταπάντηση: συνέβαλλε η πτώση του ράφτη στην ανάπτυξη της αεροναυτικής; Η ανταπάντηση ήταν στοιχείο του χαρακτήρα του. Ποτέ δεν πίστευε στην αυτόματη πρόοδο. Ήθελε να προσφέρει κάτι από την εμπειρία του κομμουνισμού, ανέφερε κάποτε σε μια συζήτηση, από μια περίοδο που ήταν ευτυχισμένος που έζησε κατά τη διάρκειά της, παρατηρώντας αυτήν του σήμερα. Θα περνούσαν τουλάχιστον δυο γενιές πριν οτιδήποτε συγκρίσιμο προκύψει εκ νέου. Οι επαναστάσεις –Γαλλική, Ρωσική, Κινέζικη– τυπικά ολοκλήρωσαν μόνο το 20% των στόχων που είχαν θέσει, με κόστος που ανέρχεται στο 60%. Αλλά χωρίς αυτές, δεν υπάρχει καμιά αλλαγή στην ιστορία.

Όχι πολύ αφότου άρχισε να δουλεύει το *Tailor of Ulm*, η σύζυγος του, Μάρα Καλτατζιρόνε, ήταν πολύ άρρωστη και το μεγαλύτερο μέρος του γράφτηκε σε συνθήκες προσωπικής αγωνίας. Όταν αυτή πέθανε στις αρχές του 2009, ήθελε να την συντροφεύσει, όπως ο Άντρε Γκόρζ είχε κάνει δύο χρόνια πριν. Αλλά το βιβλίο δεν είχε ακόμη τελειώσει και της είχε υποσχεθεί να μην θέσει τέλος στη ζωή του πριν το ολοκληρώσει. Όταν αυτό κυκλοφόρησε, λαμβάνοντας καθολική αποδοχή στην Ιταλία, ενημέρωσε αυτούς που ήταν κοντύτερα του πως είχε κανονίσει να θέσει ένα υποβοηθούμενο τέλος στην ζωή του, στην Ελβετία. Όλοι τον ικέτευαν να μην το κάνει και για δυο χρόνια το ανέβαλλε. Ωστόσο η ζωή είχε χάσει το νόημά της γι’ αυτόν. Η επιγραφή στο *Tailor of the Ulm* φανερώνει την αξιοσημείωτη πολιτική μοναξιά που ένιωθε. Είναι δανεισμένη από το μυθιστόρημα του Τζόσεφ Ροθ *Ο Τάφος του Αυτοκράτορα*, στο οποίο ο απόγονος μιας στρατιωτικής οικογένειας της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων –την στιγμή εκείνη ξεκληρισμένης– που πίστευε στην Αυστρία ως θρησκεία, διερωτώταν αμέσως πριν το ξέσπασμα του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου: «Εγώ, ένας Τρότα, που πρέπει να πάω τώρα;» Η ατομική απομόνωση που ένιωθε ήταν βαθύτερη. Δεν επιθυμούσε να την ξεπεράσει. Βαθιά μέσα του υπήρχε αυτό που η Λουτσιάνα Καστελίνα, που τον αγαπούσε και παρέμεινε η πιο αφοσιωμένη φίλη έως το τέλος, αποκαλούσε ως "καθολικότητα": μια αντίληψη των πραγμάτων του είδους "όλα ή τίποτα", που καθόρισε τις δεσμεύσεις και τις αποδεσμεύσεις του και τελικά τον θάνατό του.

Είναι δύσκολο να εκτιμηθεί ο λόγος που ο Μάγκρι αποφάσισε να βάλει τέλος στη ζωή του τον περασμένο Νοέμβρη κι όχι κάποια άλλη χρονική στιγμή. Συνέπεσε -συμπωματικά ή όχι(;)– με την άφιξη της κυβέρνησης των τραπεζιτών στην Ρώμη, διορισμένης από έναν πρώην κομμουνιστή πρόεδρο με την επευφημία ουσιαστικά ολόκληρου του πολιτικού φάσματος• μια εξέλιξη άκρως αρνητική προφανώς. Η κυριαρχούσα στερεοτυπική αντίληψη για τον Μπερλουσκόνι ήταν υπερβολική στα μάτια του: δεν ήταν ο κρυπτοφασισμός αλλά ο νεοκεντρισμός η τάση της περιόδου, της οποίας ο Μπερλουσκόνι ήταν ακόμη μια μεταβλητή –χαρακτηριστικό το οποίο καταδεικνυόταν ακόμη πιο πειστικά από την συναίνεση για την πρωθυπουργία του Μάριο Μόντι. Μέσα σ΄ αυτό το πλαίσιο, Λούτσιο Μάγκρι αποφάσισε τον θάνατό του, με έναν τρόπο που προσιδιάζει στην στωική φιλοσοφία.

Το *Tailor of Ulm* όμως θα συνεχίσει να υπάρχει.

Υποσημειώσεις

‘Ipotesi sulla Dinamica del Gollismo’, *Nuovi Argomenti*, Nos 35–36

Τα πρακτικά της συζήτησης δημοσιεύτηκαν στο Antonio Pesenti & Vincenzo Vitello, eds, *Tendenze del capitalismo italiano*, Roma 1962. Ο Μάγκρι εν συνεχεία αναθεώρησε τη συμβολή του για την γαλλική έκδοση: ‘Le modele de développement capitaliste et le probléme de l’alternative prolétarienne’, *Les Temps modernes*, Nos 196–197, September–October 1962 ‘Problemi della Teoria Marxista del Partito Rivoluzionario’, *Critica Marxista*, September–December 1963. Στα αγγλικά, δημοσιεύτηκε στο *NLR* I/60, March–April 1970, με έναν σημαντικό επίλογο από τον Μάγκρι για τις σχέσεις μεταξύ των συμβουλίων και του κόμματος στον πρώιμο και τον ύστερο Γκράμσι.

Για την παρέμβαση του Μάγκρι, βλέπε ‘Unificazione: su quale Linea?’, *Rinascita*, 6 March 1965

´Il Valore e il Limite delle Esperienze Frontiste´, *Critica Marxista*, July–August 1965

Più a Sinistra e Più Unitari’, *Rinascita*, 12 July 1968

Για την άποψη του Μάγκρι για την ιταλική συγκυρία σε αυτό το σημείο, βλ. ‘Italian Communism in the Sixties’, *NLR* I/66, March–April 1971

The Peace Movement and European Socialism’, *NLR* I/131, January–February 1982

Για την εκτίμηση του Μάγκρι αυτής της στιγμής, βλέπε ‘The European Left between Crisis and Refoundation’, *NLR* I/189, September–October 1991

Βλ. το κείμενό του, γραμμένο περίπου αυτή την περίοδο, ‘The Resistible Rise of the Italian Right’, *NLR* I/214, November–December 1995 Parting Words’, *NLR* 31, January–February 2005

Μετάφραση: **Γιώργος Σουβλής**

Πηγή: *New Left Review* . Το κείμενο είχε δημοσιευτεί αρχικά πριν από 12 χρόνια στο site *RedNotebook*